

Archeologie středověkých a novověkých panských sídel a fortifikací

2. Počátky opevněných sídel – hradská organizace.

Nejstarší hrady

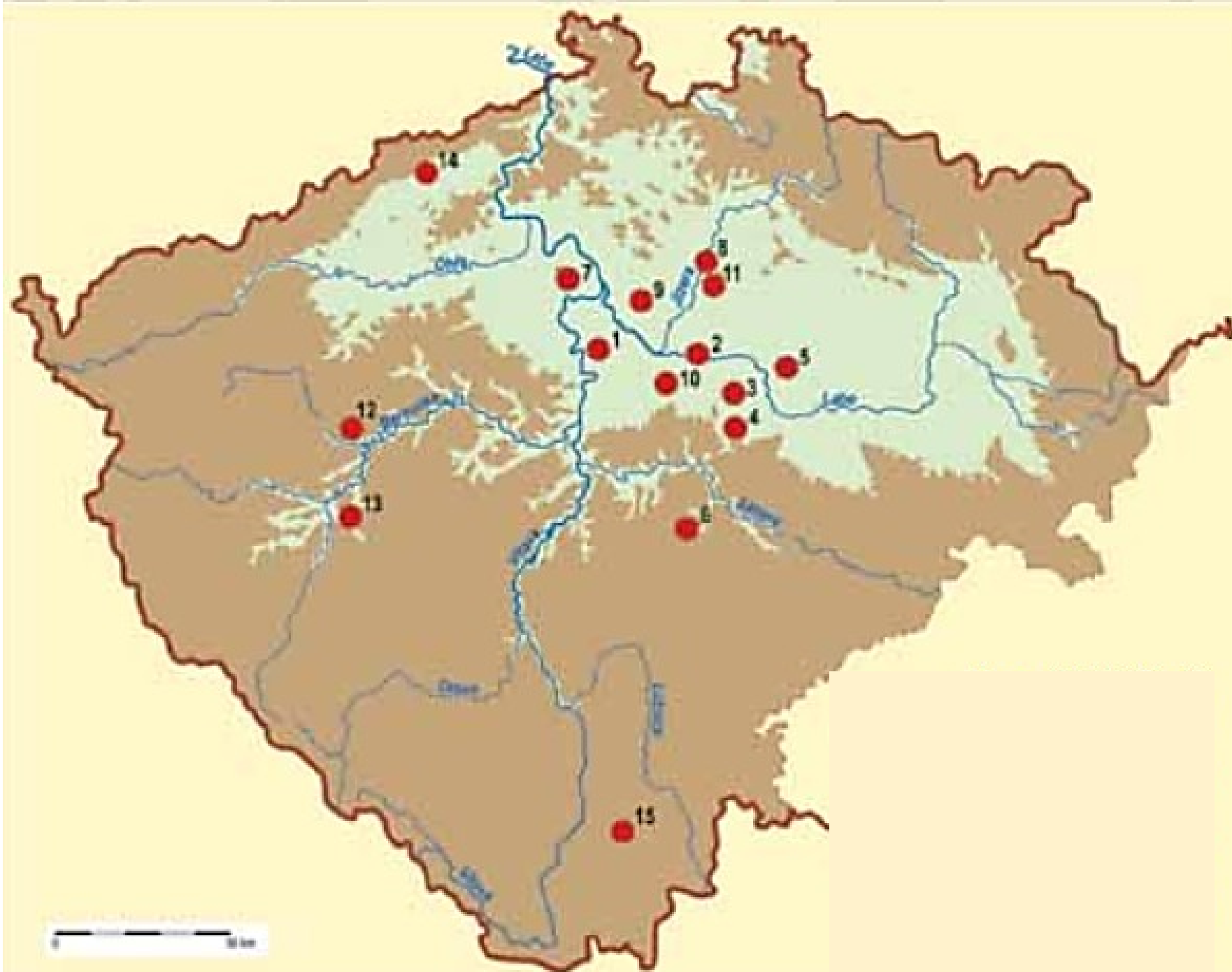
- **Fortifikace** – **před r. 1000: Alsasko:** hraběcí rody si staví dvory v centrech nebo na okraji vesnic
  - **10. stol.:** pohoří Vogézy a údolí Rýna: 600 hradů (1 hrad na 7 až 15 km²)
stavba hradu: panovnický regál
nejstarší: Ribeaupierre, Frankenbourg, Ratburg , Hohen-bourg-Mont St. Odile, Erstein
  - **11. stol.:** dřevohlinité fortifikace s kamennými plentami
(1000: Turquestein, 1089: Thanvillé)
  - **konec 11. a 12. stol.:** hrady staví nehraběcí rody (střední šlechta)
oslabení panovnické moci v době boje o investituru
  - **2. pol. 12. stol.:** **kamenné hrady** – **Francie:** kolem r. 1100 vznikají stabilizovaná šlechtická sídla
Německo: první kolem pol. 11. stol. s rozvojem ve 12. stol.
Čechy: domácí 2. třetina 13. stol. – hrad a vzápětí později tvrz
Sídla typu motte: Francie – 11. stol. Německo – 12. stol.

Hradiště v Čechách

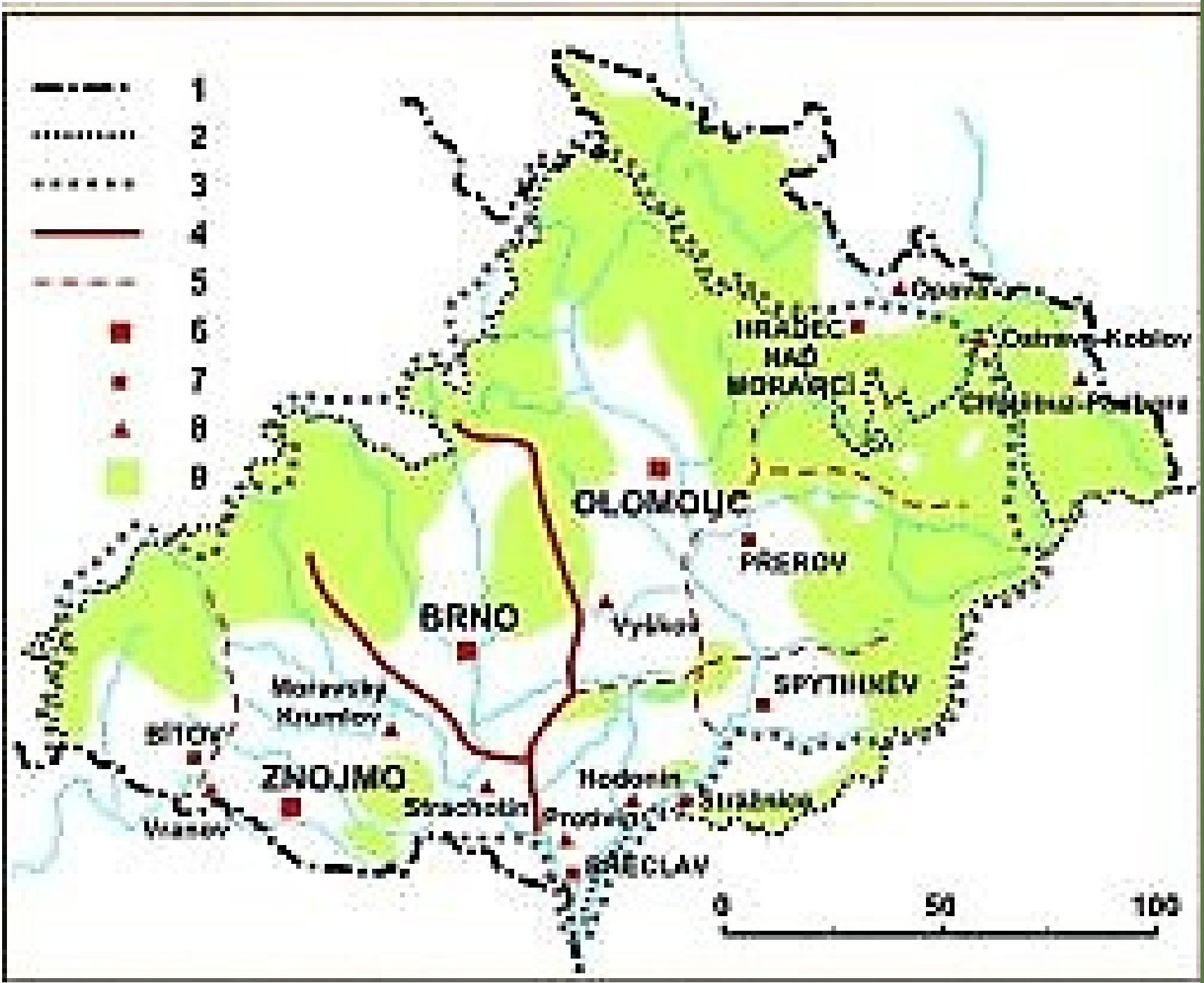
- **1. pol. 10. stol.** – po zániku starších „kmenových“ hradišť zakládány nová přemyslovská správní centra
  - hrady v písemných pramenech označeny jako: **civitas (metropolis), urbs, oppidum, castrum**
  - rozsah: menší (5 – 10 ha)
  - opevnění: hradby komorové konstrukce s čelní kamennou plentou (přemyslovská hradba)
- **Od 2. třetiny 10. stol.** – hradiska zapojeny do **tzv. hradské organizace (soustavy)**:
  - Čechy:** od 2. pol. 10. stol. budovali Boleslavové (15 hradů)
  - Morava:** od 11. stol. za Oldřicha a Břetislava I. (8 – 10 hradů)
- **po roce 1000:** síť přemyslovských fortifikací podléhá hradské organizaci, jejímž základem se stávají správní hrady:
  - a) **hrad** – civitas, castrum: ovládá přilehlý:
  - b) **hradský obvod** – civitas, provincia: spravuje:
  - c) **správce** – comes, prefectus, urbis, castellaneus: výběr daní, služby, zemské roboty

Hradské obvody

- **Rozsah** – kolem správních hradů (civitates, provinciae) obvod o poloměru cca 15 km
  - vzdálené od sebe cca 30 km: cca 700 km²
  - vojensky zabezpečené: stálé družiny
  - hradské oblasti: župy, v čele župani (suppani, comites)
- **Kompetence** – moc vojenská, soudní a berní
- **Výběr dávek** – tribut pacis (daň z míru)
  - celní a mýtní poplatky (hranice, mosty)
  - dávky (2/3 panovník; ekonomické zajištění družiny (naturální: med, sůl, dobytek, obilí))
- **pol. 11. stol.** – Čechy: celistvěji zalidněné území 15 – 20 % rozsahu
Č + M: počet obyvatel (Z. Boháč): 680 tis. (hustota 8,7 na km²)
- **přelom 12./13. stol.** – 1 235 000 obyvatel s průměrem 15,8 obyvatele na km² (odhad)
- **Kol. r. 1400** – 3 mil. obyvatel

1. Praha-Bohnice
2. Přerov n. Labem
3. Stará Kouřim
4. Hryzely
5. Libice n. Cidlinou
6. Hradiště
7. Vepřek
8. Boleslav
9. Přívory
10. Královice
11. Chloumek
12. Dolní Hradiště
13. Starý Plzenec
14. Litoměřice
15. Doudleby

1. Státní hranice
2. Předpokládaná hranice Moravy v 11. a 12. stol.
3. Historická hranice Moravy a Slezska
4. Předpokládaná hranice moravských údělů
5. Předpokládaná hranice hradeckých obvodů
6. Sídla údělných knížat
7. Sídla hradeckých obvodů
8. Ostatní hrady
9. Lesy

(dle Z. Měřinského)

- **Správní hrady** – (civitates, provinciae) administrativní, soudní a církevní centra
  - **Čechy: 10. stol.:** počátky – Boleslavové (rozšiřování domény)
    - 11. stol.:** Břetislav 15 hradů: Praha, Litoměřice, Žatec, Děčín, Kouřim, Chrudim, Čáslav, Boleslav aj.
  - **Morava: 1019/20:** Oldřich (Matla-Kozłowska - ovládl až po Boleslavu Chrabrém)
    - 1041 – 1055:** Břetislav, 8-10 hradů: klíčové: Olomouc, Brno, Znojmo (sídla údělných knížat)
      - a) **sev. a stř.** – využití starších VM lokalit: Olomouc, Přerov
(Přerov + holasická provincie do 30. l. 13. stol.)
Chotěbuz-Podobora – Těšín (přesun v 11. stol.), Hradec
      - b) **jižní** – nové hrady 5 až 10 km od starších hradisek: Pomoraví, Podyjí
Líšeň-Staré Zámky – Staré Brno
Znojmo-hradiště sv. Hypolita – Znojemský hrad
Pohansko u Břeclavi – Břeclav

- **Hradská organizace** – koncept správy v knížectví Přemyslovců, Piastovců (kastelánie) a Aarpádovců (komitáty)
- **Karol Buczek** (1902–1983) – Książęca ludność służebna w Polsce wczesnofeudalnej. Wrocław – Krakow 1958.
- **Karol Modzelewski** (1937–2019) – Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego X–XIII wiek. Wrocław 1975.
- **Barbara Krzemieńska** (1930–2006) a **Dušan Třeštík** (1933–2007)
  - Služebná organizace v raně středověkých Čechách, ČSČH 12, 1964, 637–667.
  - Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. a 11. století), Hospodářské dějiny 1, 1978, s. 149–230.
    - **tzv. střeoevropský typ:** model správy země – kníže dr opíral o síť hradů s úředníky, kteří zajišťovali chod státu (nejprve odmítnut vzor VM, protože důkazy v pramenech nejsou)
    - **tzv. služebná organizace:** služebníci (ministeriales) vykonávali službou (officium) – výrobky, činnosti
      - **10. až 12. stol.:** země byla „vlastněna“ knížetem za dozoru velmožů (družina)
      - **12./13. stol.:** hradský systém zanikl a vznikla „feudální pozemková šlechta“
- **Matúš Kučera** (1932 – 2022) – komitátní v Uhrách, služební osady spojuje s královskými dvory 10. – 12. stol.

- **Služby** – **dvorská:** kuchaři, pekaři, řezníci, nasolovači masa, pivovarníci, topiči v lázních, pradleny, poslové, komorníci, tkadleny (v gynéceu)
  - **vinařská, brtnická (včelařská) a rybářská:** dávky v medu a vosku, ryby
  - **lovecká:** hajní, střelci, lovci se sokoly, strážci bobrů, honci (vábiče)
  - **dobytkářská/pastýřská:** pastevci kobyly a hřebců (kobylníci), krmiči knížecích koní (koňáři), pastevci skotu (kravaři), pasáčci ovcí (ovčáři), pastevci prasat (sviňáři)
  - **řemeslnická:** kováři, rudníci, hutníci, zlatníci, štítaři (štítníci), dehtaři (smplaři, pkelníci), tesaři, soustružníci, koláři, koželuzi, ševci a kožešníci, hrnčíři, mydláři aj.

Jan Klápště – v pramenech: 650 specialistů

- **Správní úřady** – **katelán:** hradecký správce (comes, prefectus urbis, castellanus)
  - **villik:** hospodářská činnost, vybírání poplatků a dávek
  - **komorník:** správce knížecí komory (finance, diplomacie)
  - **mečník, stolník, číšník, lovčí, maršálek (stáje)**

- **Knížecí velkostatek** – sestával z menších či větších usedlostí se svobodnými rolníky a nevolníky, kteří hospodařili ve vlastní režii (na svých polích) a za to poskytovali služby nebo řemeslné výrobky místo naturální
 dvora
 nebo peněžní renty
  - Roman Grodecki: služebné osady a služebníci pracovali pro potřeby knížete a jeho služebníci byli dědičně připoutáni k půdě (a službě)
- **Svobodné obyvatelstvo:**
  - a) tzv. knížecí sedláci – dědici (rustices): podléhali jen knížeti, obdělávali půdu v dědičné držbě
    - užívali půdu svobodně, dokud kníže neprojevil své dispoziční právo
  - b) hosté (hospites) – sedláci hospodařící na cizí půdě za příslušné dávky a roboty (cizinci, obchodníci)
- **od 10. stol.:** osady zásobovaly knížecí dvůr (služebníci - ministeriales)
  - poddaní odváděli stanovené dávky (v naturáliích, později peněžní) a vykonávali předepsané služby (stavba a údržba opevnění, cest, přeprava)
  - řemeslníci a služebníci usazováni na knížecí půdě v okolí dvorců a hradišť, aby se nemuseli živit (osady brtníků, dehtářů nebo dřevařů – toponomastika)

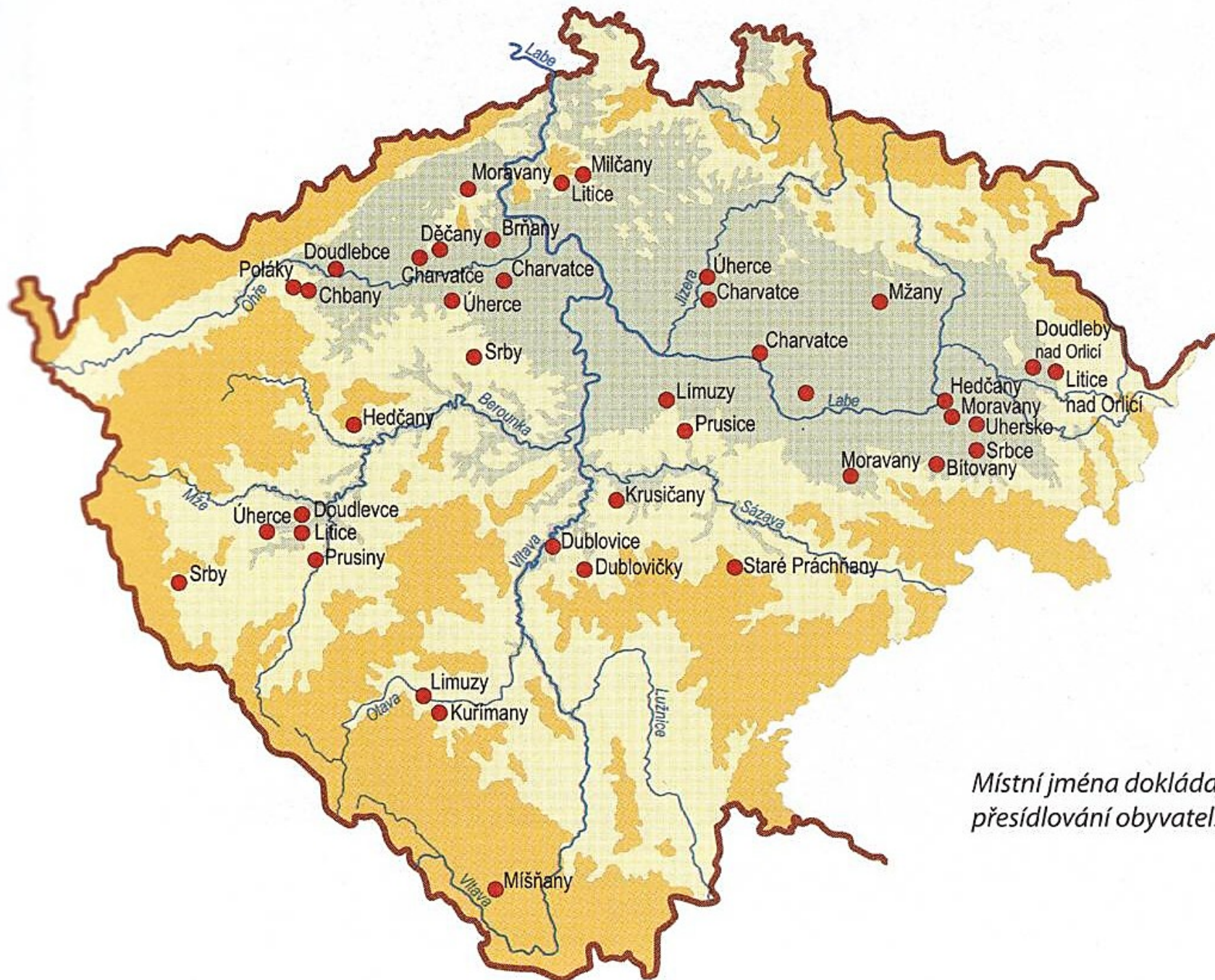
- **Přesídlenecké osady** – seskupování lidí stejné profese do jednotně organizovaných vsí na základě provozované činnosti (vesnice svobodných sedláků)

toponýma: Mlynáře, Hrnčíře, Kováry, Rudníky, Vinařice, Psáře, Kladruby (dřevaři),
Dehtáře, Smolotely, Svinaře (Berounsko)

- osady seskupené v okolí hradišť
- zakládány za Oldřicha a jeho syna Břetislava I. (Uherce, Hedčany)
- archeologicky nedoloženy

- přecenění jazykovědy: neznáme mechanismus pojmenování:
ice: po významném předkovi: Koch (ovice), Charvát (ovice)
any: vsi závislého obyvatelstva s hromadným pojmenováním

- **Josef Žemlička:** koncentrace služebných jmen ve starém sídelním území
(stará přemyslovská doména)

Týnce: v ČR kolem 20 (Morava: 2) – přecházely do rukou šlechty

Uherce, Poláky, Hedčany (z pol. Giecz), Srbce – osady lidu z Uher nebo Polska (válečné výpravy)

*Místní jména dokládající
přesídlování obyvatelstva.*

- **Dušan Třeštík a Josef Žemlička** – přemyslovský stát převzal pozdně karolinský model státní správy prostřednictvím Velké Moravy (návaznost na římské tradice)
(rozpad úřednického státu v západní Evropě: 9/10. stol.)
O modelech vývoje přemyslovského státu. Ččh 105, 2007, s. 122–164.
- **J. Žemlička** – držba půdy byla závislá na momentální mocenské konstelaci: podle síly či slabosti panovníka
  - panovník propůjčoval půdu k užívání za výkon úřadu (služby)
  - fungování hradské soustavy zajišťoval úřednický aparát:
  - 90. léta: teze o „privatizaci přemyslovského státu“

Pozemkové vlastnictví

- **dříve:** Přemyslovci byli majiteli veškeré půdy v zemi (služebná organizace – officia)
  - v čele správy stáli předáci či bojovníci („družina“), jimž kníže přiděloval obvody (beneficium)
  - hradiště s dřevohlinitými valy se měnila na hrady „přechodného typu“ a pak na kastely
  - panovník držel „hradní regál“ na stavbu veškerá opevnění

- **dnes:** vlastnictví statků vyplývalo z rodově urozeného původu
  - právo „k zemi“ existovalo i bez potvrzení vládcem (1157: zakládací listina litoměřické kapituly)
hereditas – dědičné právo, podobně jako germánský allod
  - kníže vládl jako „držitel míru“ ne jako držitel regálu
  - panovník byl personifikací státu a práva, a proto byl pomyslným „majitelem“ všech hradišť, která chránila veřejný prostor (i kultovních, soudních a tržních)

- **Libor Jan** – zpochybnil středoevropský model: měl více prvků:
  - majetky staré „kmenové“ aristokracie
  - panovnická družina (zákonodárná role elity)
  - importované feudální prvky (lenní zřízení)
  - za kardinální považuje otázku soukromého vlastnictví (stará aristokracie)
  - uznává existenci hradské soustavy jako volnější sítě podobné feudálním systémům západní Evropy
  - odmítl tzv. služebnou organizaci: podle karolinských vzorů se beneficia udělovala současně s půdou jako pozemková držba (Žemlička s Třeštíkem odmítli)
    - váže ji ke knížecím dvorům ne hradským centrům

Jan, L.: Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy. Brno 2000.

Václav II. a struktury panovnické moci. Brno 2006.

- **Jan Klápště** – potvrdil charakter transformace: Proměna českých zemí ve středověku. Praha 2005.
- **L. Jan a Martin Wihoda** – svobodná pozemková držba: od 10. stol. (počátku přemyslovského státu)
  - pozemková beneficia: od 11. stol.

- **Panovník:**

- **L. Jan:** v 11. a 12. stol. rozlišuje dvě oblasti působení:

- a) **soukromá doména:** knížecí velkostatek (dvory)

- služebná organizace

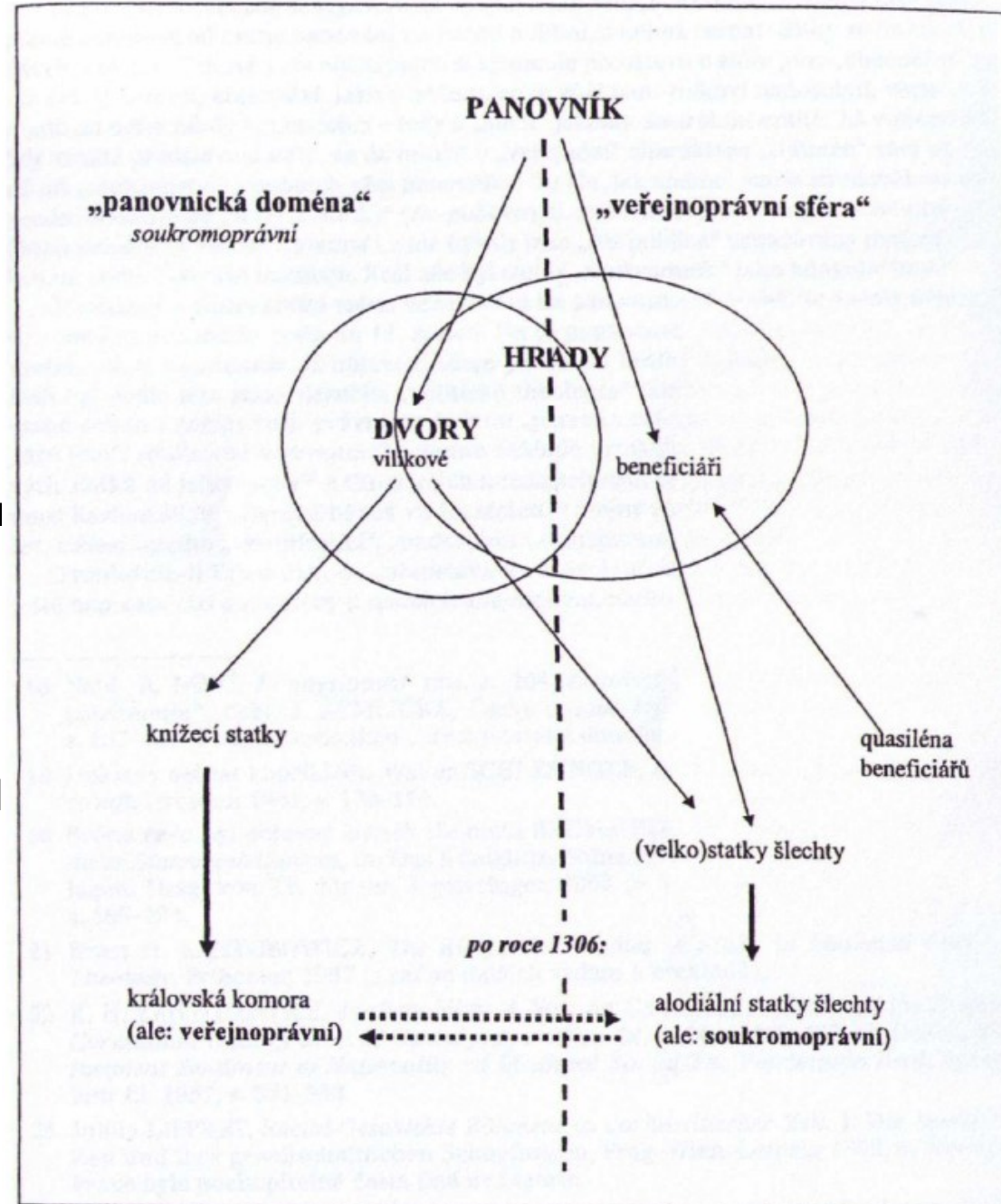
- vilikové** – nižší soudní pravomoc

- od 13. stol. krajší

- b) **veřejná sféra:** hradská soustava

- kasteláni** – v čele hradských obvodů

- **Třeštík, Žemlička** – rozdělení odmítají (není v pramenech)

- **Jiří Sláma** – 80. léta: model rané fáze středočeského přemyslovského panství – **tzv. přemyslovská doména**
  - z 20ti hradišť ve středních Čechách vyčlenil skupinu hradů strážících její obvod
  - vznik: za knížete Spytihněva I. (895–915)

- 1) Hradiště: tzv. centra 1. řádu** – území rozděleno do obvodů spravovaných z nejdůležitějšího hradu v oblasti
  - hradský správce: comes či prefectus urbis, od pol. 12.: v každém správním hradu:
    - a) velel hradské posádce
    - b) prosazoval knížecí nařízení
    - c) staral se o ekonomické a vojenské záležitosti
    - d) zajišťoval veřejný pořádek a soudnictví
  - od 12. stol.: část úkolů přebírali další knížecí „úředníci“ (iudex, camerarius, villicus aj.)
  - **beneficia**: dočasné propůjčení knížecího majetku vázané na výkon služby vystřídalo darování do trvalé dědičné držby

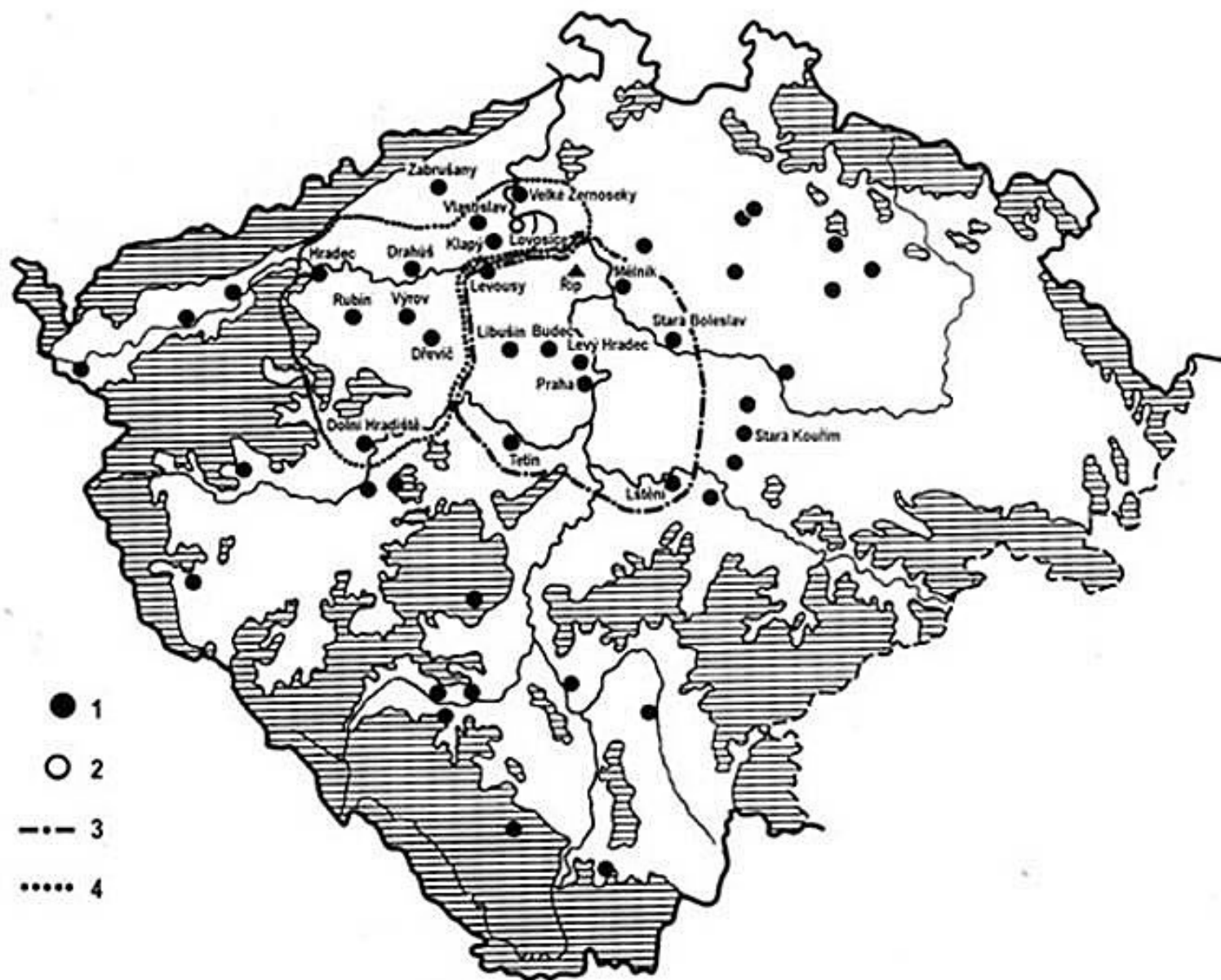
- 2) Dvorce: tzv. centra druhého řádu** – 11. stol.: budovány mimo hradiště nebo v jejich blízkosti (podhradí)

- **Ladislav Varadzin** – 2010: provedl revizi datování hradisek

Nové datování středočeských hradisek

- **Praha** – za Spytihněva I. (895–915)
  - **Levý Hradec** – vznik 1. pol. 9. stol.
  - **Budeč** – konec 9. stol. až počátek 10. stol.
  - **(Stará) Boleslav** – přelom 9./10. stol.
  - **Mělník** – 9. stol.
  - **Tetín** – 2. pol. 9. stol.
  - **Libušín** – nejdříve 2. nebo 3/3 10. stol.
  - **Lštění** – první dvě třetiny 11. stol.
-
- **1. skupina: 9. stol. až 1/3 10. stol.**
Bohnice, Butovice, Šárka, Hostim, Mělník, Levý Hradec
  - **2. skupina: 2. pol. 9. až 1/3 10. stol.:**
Praha, Budeč, Stará Boleslav, Tetín, Mělník, Levý Hradec (**opěrné body přemyslovské rodové domény**)
  - **3. skupina: 1. třetina 10. stol.:** Dolní Břežany, Libušín, Královice, Vinoř, Lochovice? (expanze Boleslava I.)

Situace v Čechách na konci 9. a v 1. třetině 10. stol.

Legenda: 1 – tehdy existující hradiště; 2 – lovosická sídelní aglomerace; 3 – přibližný rozsah střeodočeské přemyslovské domény; 4 – přibližný rozsah luského knížectví

- **Systém hradske správy** – 11. a 12. stol.: knížecí a veřejnoprávní orgán
vojenský způsob řízení vystřídala územní administrativa spojená s hrady
jako centry hradských obvodů
- **Primates terrae** – označení předních zemských velmožů: předáků
- **Ministeriales** – družiníci, jimž byla přidělena půda za poskytování vojenské služby
- **Milites primi ordinis** – bojovníci prvního řádu: užší panovnická družina + rodová elita, prazáklad vyšší šlechty
  - vstup do nejvyšší skupiny podmíněn působením u panovnického dvora (základ panského stavu)
  - nejvyšší rodová elita vznikla v průběhu 11/12. stol.
- **Milites secundi ordinis** – bojovníci druhého řádu: prazáklad nižší šlechty, od 12. stol.
  - dokládají donace ve prospěch církevních institucí (u Jarlocha: pauperes – chudí – bojovníci)
- **Teritorializace šlechty** – výstavba dědičných dominií šlechty
  - 12. stol.: šlechta se stěhuje z center a správních hradišť do okolí a zakládá vlastní dvorce
s vlastnickými kostely: nová lokální střediska

První hrady a struktura majetkové držby v Čechách

- **Konec 11. stol.** – stabilizace vlastnictví, modernizace (výstavba) země (Vratislav Vaníček)
- **Konec 12. stol.** – výstavba prvních hradů v režii cizích rodů (Přimda)
  - v raném středověku existovalo menší pozemkové vlastnictví méně významných příslušníků původních rodových klanů (familie), které nezískaly panovníkovu přízeň a úřad
  - současná historiografie odmítá vlastnictví země centrální mocí (tzv. služebnou organizaci)
  - struktura českého státu: rodová samospráva (kontinuita vlastnictví)
vrstva svobodných (odvádění dávek)
panovnické velkostatky (obhospodařované ze dvorců)
hradská organizace (administrativní správa)
- **Svobodná držba** – před 13. stol.: šlechta se podílela na formování společenských a právních norem
  - částečně vycházela z původní klanové držby nezávislé na panovníkovi
  - vzor: tzv. barbarské zákoníky: kodifikovaly lokální zvyková práva
doplněny o prvky římského práva
přizpůsobeny potřebám církve

- **Dvorce** – přemyslovské: doloženy písemně (Boleslav, Tetín)
  - 9. až 10. stol.: uvnitř hradišť
  - 11. stol.: mimo (Zbečno, Živhošť)
  - **funkce:** obytná (rezidenční), obranná, hospodářská, kultovní
  - zatíženy dávkami, robotami a platy nebo specializovanou produkcí služeb nebo výrobků
  - v čele: villicus (správce) shromažďoval dávky z okolí
při pobytu panovníka poskytování oděvů, potravin a nápojů

Čechy: Hradsko u Mšena – první objev dvorce v Čechách: 1971-3 Miloš Šolle

Morava: Pohansko u Břeclavi (velkomoravský, první výzkum tohoto typu)

Slovensko: Ducové

- 1) **lovecké** – záp. a již. okraj středních Čech (Zbečno, Starý Kanin, Kamýk, Živohošť, atd.) a východní Č.
- 2) **hospodářské** – úrodné oblasti, obilní produkce (Radotín, St. Lysá, Sadská, Týnec n. Labem, Budyně n. Ohří)
- 3) **hradské** – vázány na správní hrady, náročnější řemeslná výroba

- **11. a 12. stol.:**

- **První zmínka** – 1073: v legendě o sv. Václavu se uvádí dvůr U Sekyřkostela na Moravě
- **Curria** – v latinské terminologii, výměra v poplužích (půda obděláná za 1 den)
  - 2 listiny: 1078: listina kláštera Hradisko u Olomouce – dvorec v Úsobrně s vesnicemi
  - 1141: listina Jindřicha Zdíka – dvorce v Jezbořicích a Kroměříži
- **Čechy:** Chvojen u Benešova, Týnec nad Sázavou
- **Morava:** Kralice nad Oslavou
- **Dispozice** – obytné sídlo většinou s kostelem + hospodářská část
- **Funkce** – správní středisko (nelze ztotožňovat s pozdějšími velkostatkami)

- **13. stol.:**

- písemné zprávy o nich hovoří častěji
- zakládány na zboží šlechtickém, církevním a později i měšťanském

- **Předhusitské období:**

- nejčetnější na pozemkových majetcích nižší šlechty, na Moravě (okolo 700)
- Rozloha: většinou malé (2 – 4 popluží), šlechta na nich hospodařila ve vlastní režii s čeledí
- budovány v blízkosti tvrze (Mstěnice, Koválov)

Rezidenční dvory šlechty

- **Curia (dvorec)** – specifický druh šlechtických sídel se správní a obrannou funkcí předcházející kamenné hrady (před r. 1250)
  - rané šlechtické sídlo na venkově nebo v suburbiích hradů s vazbou k vlastnickému kostelu (tribunové románské kostely)
  - stavby s kamennými podezdívkami a roubenou či hrázděnou konstrukcí
  - opevněny valem, příkopem a palisádou
  - **12. stol.:** staví zeměpán, šlechta (soukromé dvory), církve (četnější na Moravě, než v Čechách)
- **1. Opevněné dvory či dvorce vložené do hradišť:**
  - sídla v zázemí správních hradů: služba panovníkovi (beneficium)
  - bez výrazné fortifikace, palisáda
- **2. Dvory mimo hradní okrsky v hradním zázemí:**
  - uvolnění z knížecí závislosti, vlastní pozemková držba
  - Litoměřice: dvůr Hroznaty, zakladatel tepelského kláštera, u kostela P. Marie
  - Čimice: tvrz 6 km od Starého Města Pražského, 2.p.13. stol.
- **3. Venkovská sídla šlechty:** menší sídla mimo centra

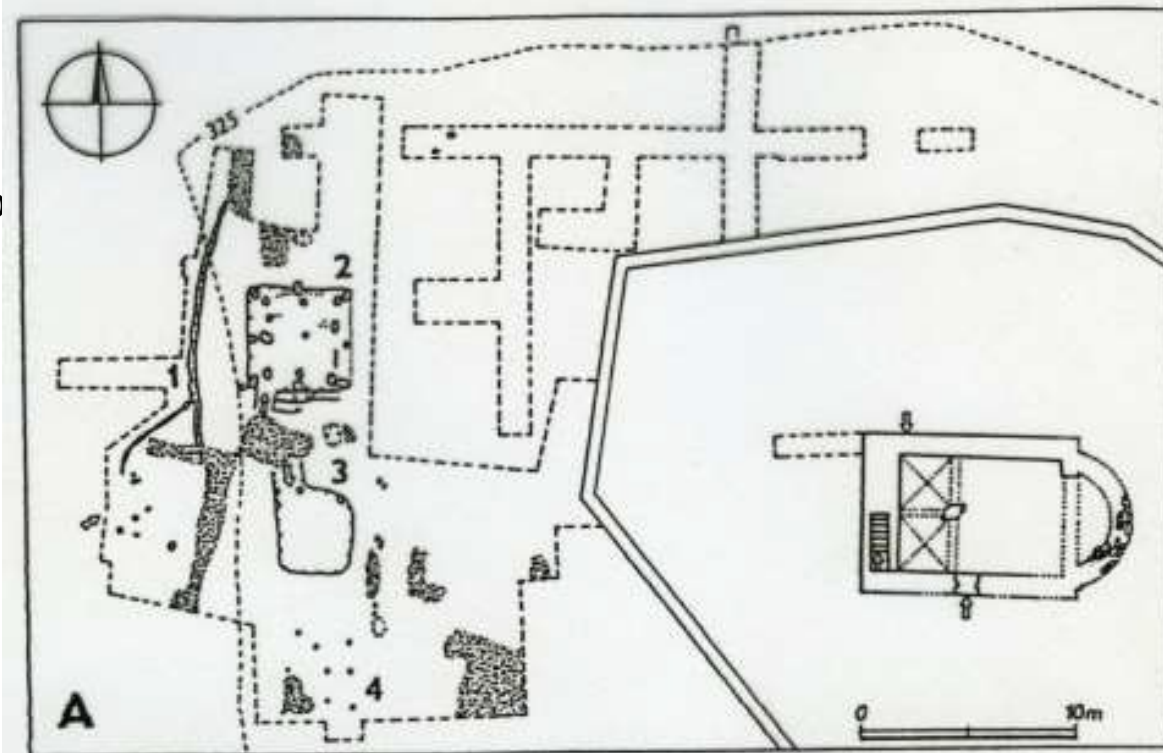
- **Bedřichův Světec** – pís. prameny: 1238 (30. léta 13. sto
– výzkum: Jan Klápště

starší etapa:

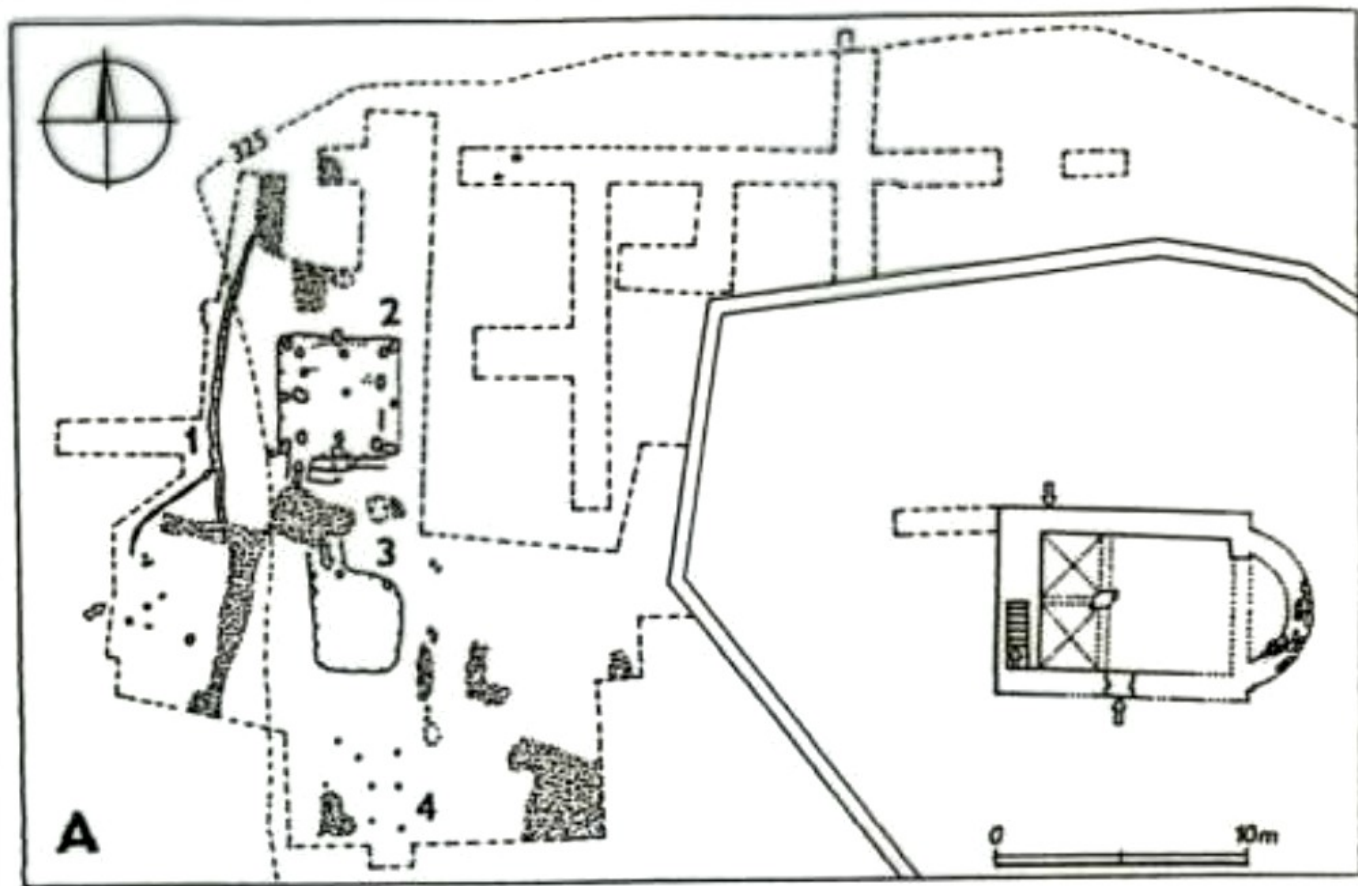
- jádro: ohrazené palisádou (č. 1): 1,5 – 2 ary
- dva zahloubené obj. s šíjemi: 12/13. stol. smrk
č. 2: 4,5 x 4,5 m
č. 3: 4 x 4 m (18 kůlů)
- jižně: hospodářská stavba kůlové konstrukce:
č. 4: 3,5 x 3,5 m
- kostel sv. Jakuba: ohrazen

mladší etapa: zánik ¼ 14. stol.

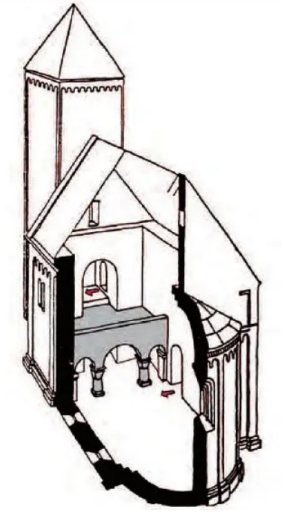
- obj. 5: kruhový příkop š. 5m, hl. 2,2 m (oblouk 16 – 19 m)
- obj. 6: zahloubená jáma (80 cm), 4 x 4 m s plentou
- obj. 7: s plentou (š. 60 – 90 cm)

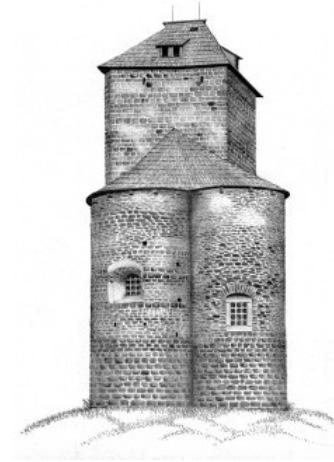
Bedřichův Světec

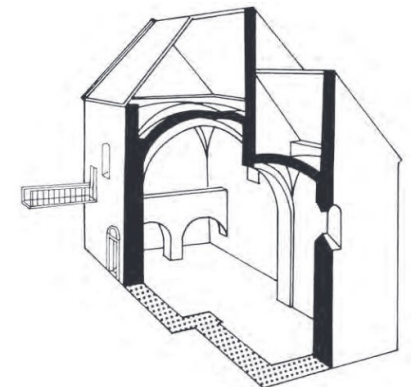
- **Vroutek u Podbořan** – výzkum 1973: Antonín Hejna (2003, 2016)
  - dvorec Hrabišiců s románským kostelem sv. Jakuba většího (1. pol. 13. stol.)
  - zahloubená stavba s kamennou podezdívkou (d. cca 11 m), kolem příkop
  - C datování: 1190 – 1272, 1224 – 1284, 1206 – 1273
  - tvrz žateckých měšťanů: po r. 1420

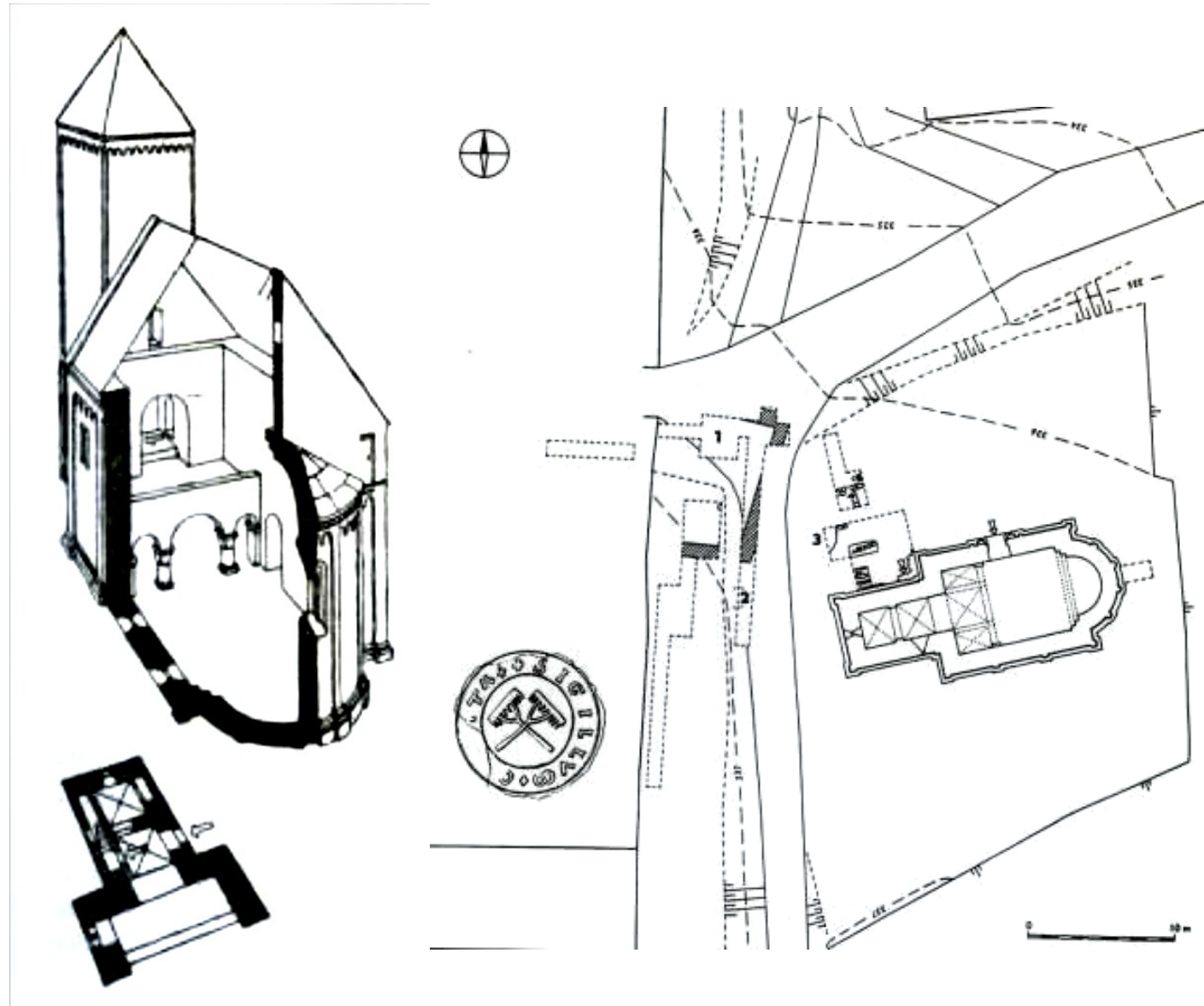
- **Týnec nad Sázavou** – výzkum 1969 – 1973, 1976 – 1977: A. Hejna
  - 1. fáze: rotunda z 11/12. stol. s pohřebištěm
  - 2. fáze: přistavěna věž
  - 3. fáze: trojdílný zděný dům (palác): 9/10 x 19 m
  - T. Durdík: pozdně románský hrad přechodného typu

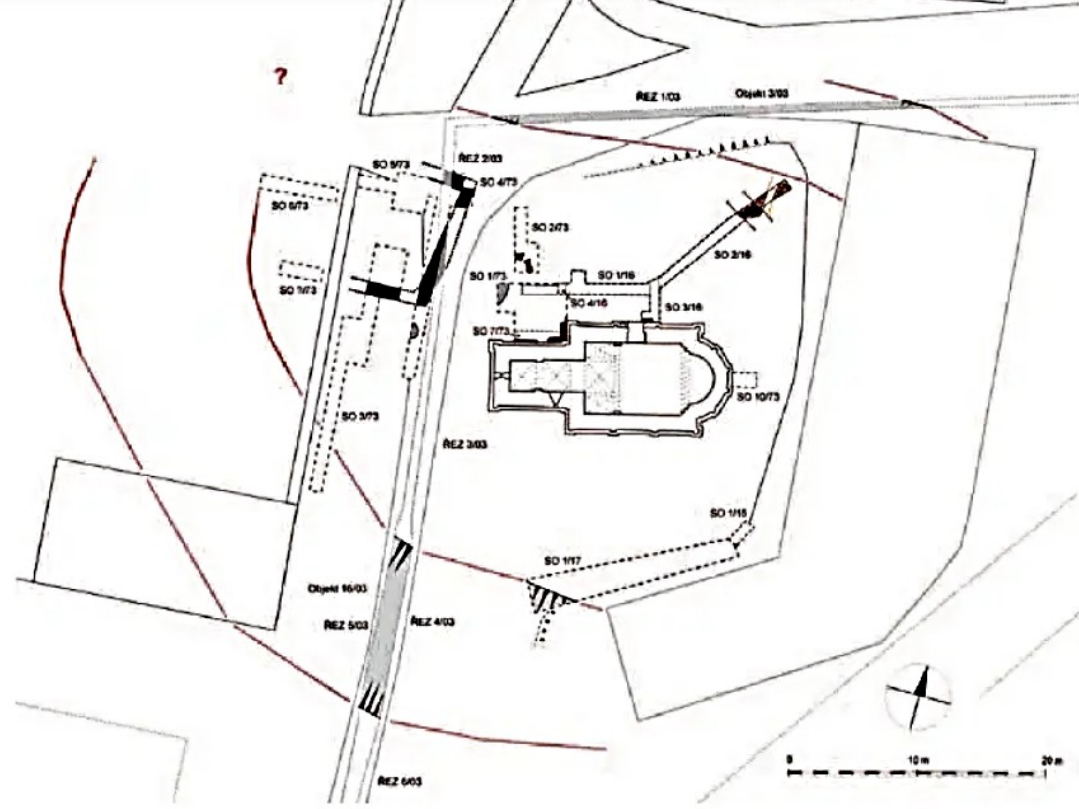
- **Radomyšl u Strakonice** – výzkum B. Nechvátal; 2. pol. 12 – 14. stol.:
  - 1. fáze: tribunový kostel s pohřebištěm
  - 2. fáze: čtvercový dům 8,90 x 8,60 m
  - 3. fáze: johanitská komenda: sev. 7,5 – 3,8 m, jižní 6,85 x 3,8 m

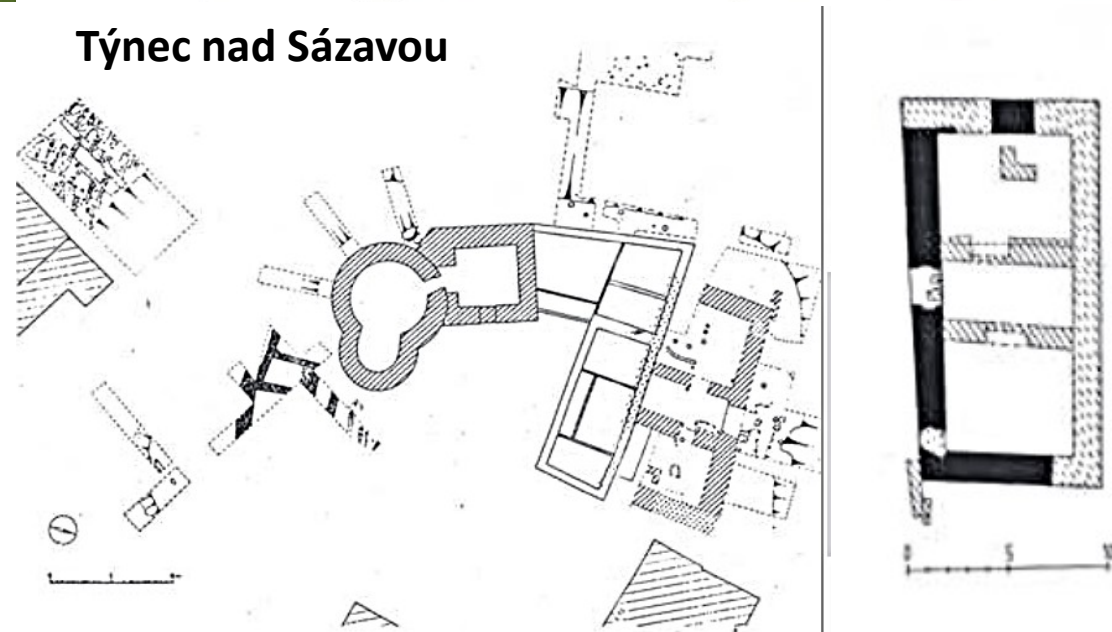
Vroutek u Podbořan

Vroutek u Podbořan

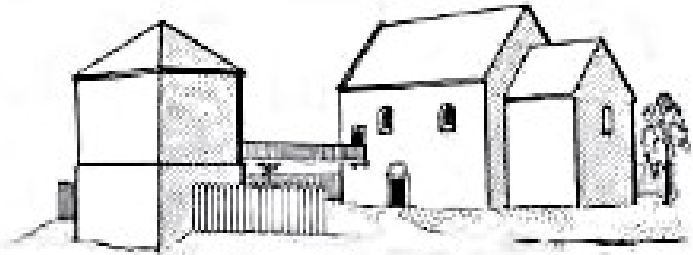

Týnec nad Sázavou

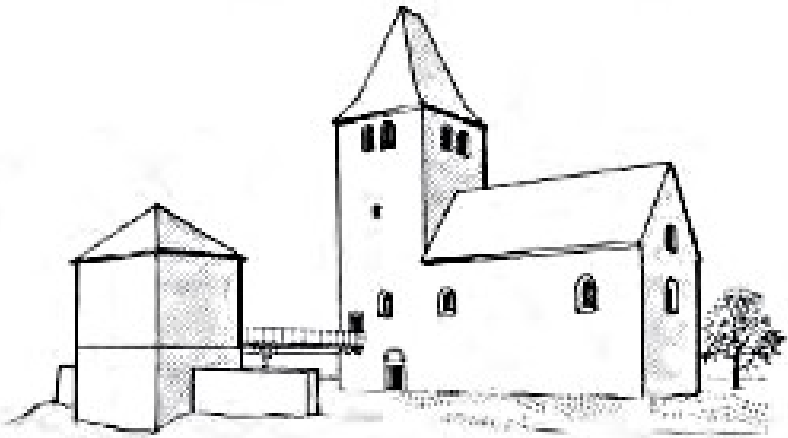

Radomyšl u Strakonice

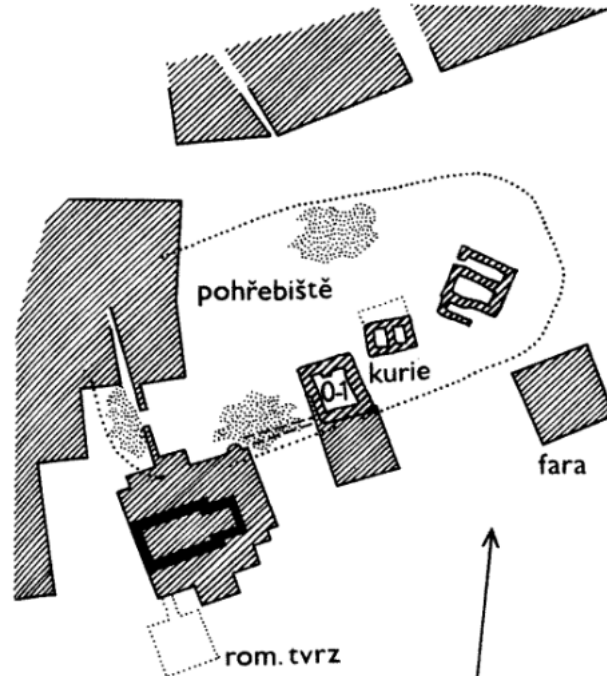
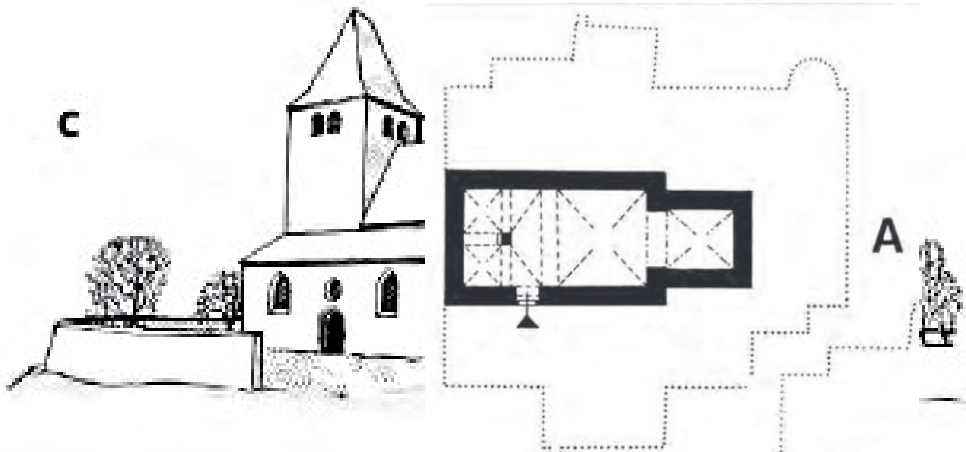
A

B

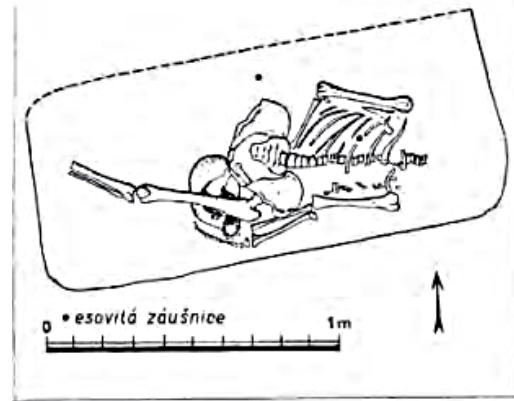

C

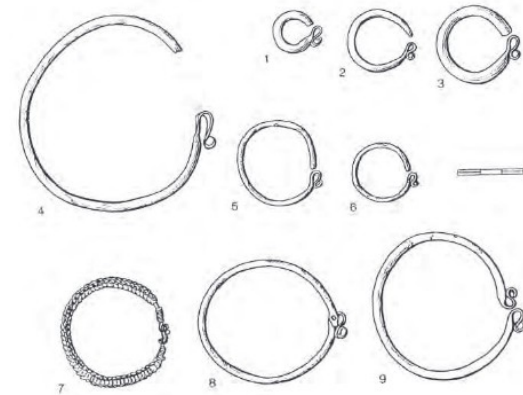
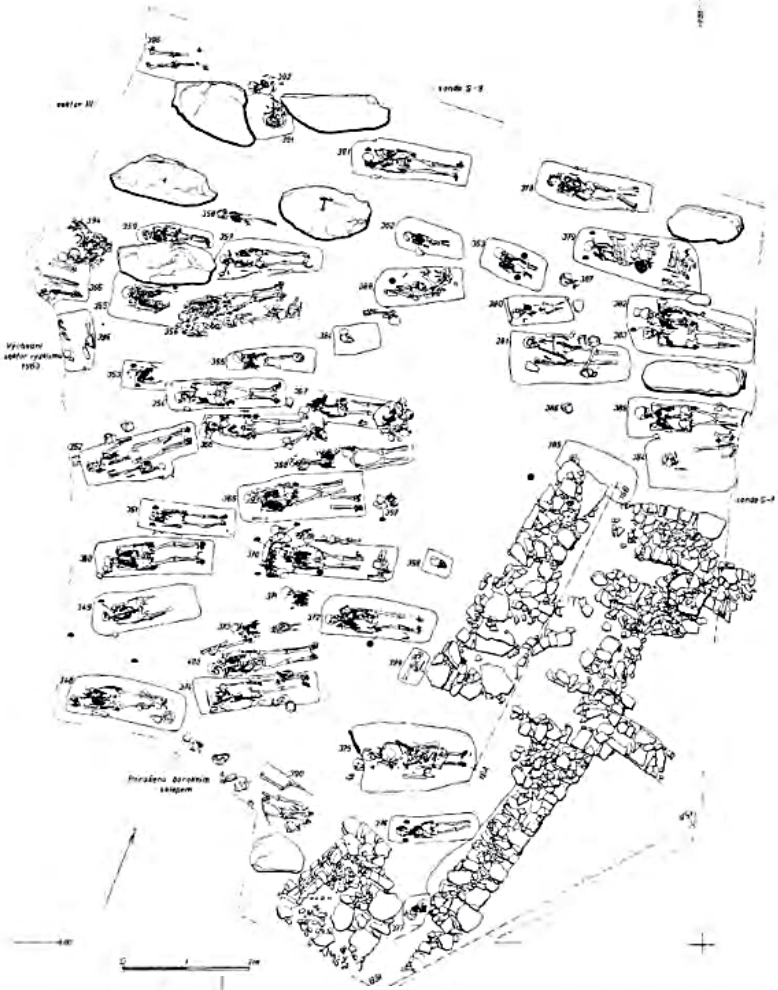

náhrobky

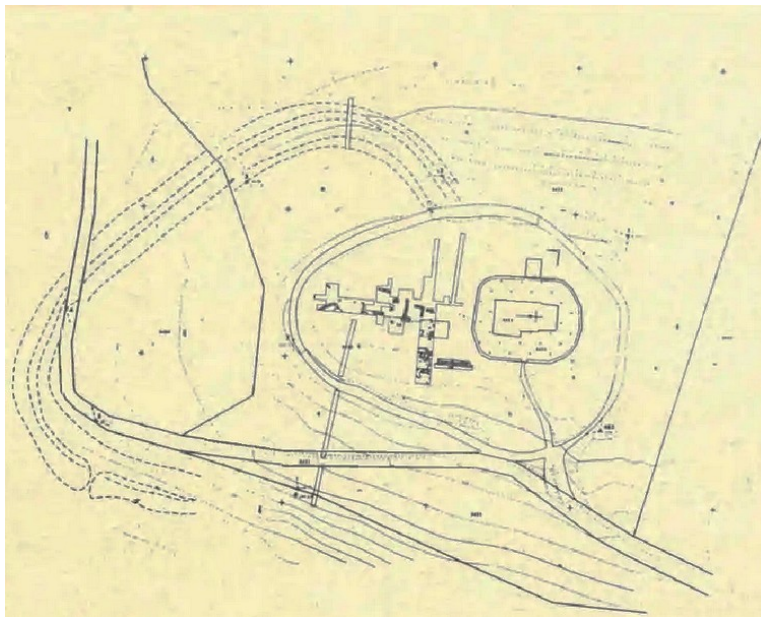
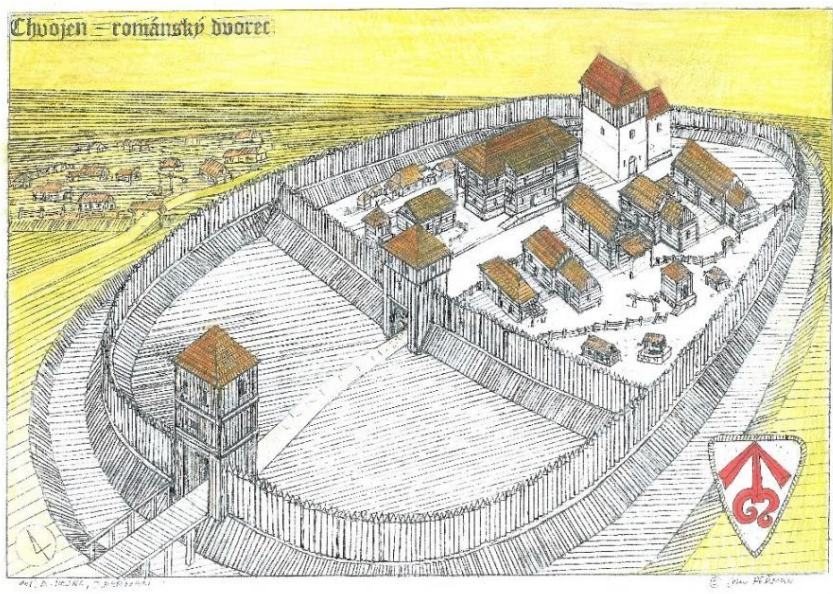
pohřebiště: 12. st.; * před založením kostela

• esovitá záušnice

- **Chvojen (Benešov)** – výzkum: Antonín Hejna
  - opevněný dvorec s tribunovým kostelem ze 13. stol.
  - stavba na kamenné podezdívce:

- **Velebudice** – výzkum: Jan Klápště
  - ohrazený areál z 12/13. stol. (13. stol.: bez zástavby)